

Ad alteram vero partem conceditur sequela. Ad primam vero impugnacionem respondetur, ut ens sit analogum ad quodvis accidens, respectu cujusque substantiæ, non oportere ut tale accidens secundum peculiarem rationem dicat habitudinem ad talem substantiam, sed satis esse ut ratio substantiæ in se sit prior quam ratio accidentis, et quod illa constituat ex se ens simpliciter, non vero hæc, licet in particulari hoc accidens dicat habitudinem ad hanc substantiam, et non ad aliam. Sicut *sanum*, dicitur analogice de quolibet signo comparatione animalis, licet in particulari hoc signum indicet sanitatem in hoc animali, et non in alio. Adde idem argumentum fieri posse de accidenti respectu substantiæ completæ, quia non quodlibet accidens dicit habitudinem ad quamlibet substantiam completam.

31. Secunda impugnatio videri potest difficilior, quia totus ordo accidentium nobilitate superat totum ordinem substantiæ creatæ, etiam completæ, non quod omnia accidentia omnes substantias superent, sed quod quædam accidentia videantur nobiliora quibusdam substantiis, sicut e contrario; imo, quia comparando maximum ad maximum, nobilissimum accidens perfectissimam substantiam superare videatur. Ut enim Theologi docent, et in hoc opere nos sæpe indicavimus, substantia creata non potest esse supernaturalis, neque ordinis divini; accidens autem potest esse supernaturale, et divini ordinis; tale ergo accidens superabit in perfectione supremam substantiam etiam completam. Et sane, qui judicaverit intellectum esse perfectiorem materia aut forma lapidis, facile inducetur, ut credat esse perfectiorem tota substantia lapidis. Quam ob rem posset esse alius respondendi modus generalior, nimirum, quamvis accidens in communi sit analogice ens respectu substantiæ, posse nihilominus dari aliquod accidens simpliciter perfectius aliqua substantia creata; sicut potest interdum species contenta sub genere minus nobili esse simpliciter perfectior, quam ea quæ continentur sub genere nobiliori, ut ex dialectica suppono, et in sequentibus attingetur; juxta quam sententiam poterit esse analogia ex vi imperfectionis et subordinationis sub ratione communi, quamvis secundum particulares rationes sit excessus in perfectione in inferiori analogato. Ita ut, licet substantia ut sic sit nobilior accidente, non tamen omne contentum sub substantia sit absolute nobilior ens

quam omne contentum sub accidente. Quæ quidem responsio non videtur omnino improbanda, maxime si sub generali substantiæ appellatione etiam modi substantiales veniant. Quis enim dubitet gratiam esse perfectius ens quam modum substantiæ, vel unionis formæ substantialis ad materiam?

32. At vero, loquendo de propriis, completis et perfectis substantiis, non videtur dubitandum quin a toto genere substantia creata sit perfectior accidente, et consequenter quod nobilissima substantia creata excedat nobilissimum accidens; alias qualis erit analogia? Unde consequenter fit ut perfecta substantia, etiamsi sit ordinis naturalis, simpliciter perfectior sit quolibet suo accidente, etiam supernaturali et perfectissimo in eo ordine; nam, quantumvis tale accidens videatur magna perfectio, non est nisi quoddam ornamentum talis substantiæ, ad cujus perfectionem essentialiter ordinatur, et quia tota perfectio talis accidentis non transcendit ordinem qualitatis, qui imperfectus est comparatione substantiæ. Et ob eandem rationem probabiliter existimo, quamvis tale accidens possit secundum quid superare substantias, vel omnes, vel plures, aut in modo essendi, aut in aliqua virtute agendi, vel aliquo alicui effectui, tamen in gradu entitatis simpliciter esse perfectiorem quamlibet substantiam quolibet accidente, imo illam esse simpliciter ens, hoc vero secundum quid, quia esse substantiæ, hoc ipso quod est natura sua subsistens, nobilior est, magisque participat perfectionem divini esse, quam esse accidens. Unde quamtamcunque perfectionem accidens habere videatur, tamen semper habet illam commensuratam et limitatam ad imperfectum modum essendi accidentis.

Aliæ divisiones entis creati declarantur.

33. Ultimo, ex dictis de hac divisione facile judicare quis poterit, quid dicendum sit de aliis divisionibus entis, quas superiori sectione attigimus; diximus enim posse dividi ens in absolutum et respectivum, in incompletum et completum, seu perfectum, vel imperfectum. De quibus omnibus dubitari potest an sint univoce divisiones vel analogæ; nam quod non sint æquivocæ, facile constat ex dictis. Et breviter dicendum est, omnes has divisiones esse analogas. Cujus rationem quidam reddunt, quia in illis omnibus divisum non habet unitatem in conceptu formali vel objectivo, sed in sola voce. Sed hoc fal-

sum esse ostendimus. Alii reddunt rationem, quia in illis omnibus non potest divisum contrahi seu terminari per differentias in quibus ipsum non includatur. Sed hoc non semper impedit univocationem, ut supra ostendi, et infra dicam, tractando de accidente. Ratio ergo sumenda est ex dictis in præcedente divisione, quia in omnibus divisionibus numeratis includitur aliquo modo seu participatur prædicta divisio, aut fundamentum analogiæ ejus. Quod breviter declaratur in una vel altera illarum divisionum. Divisio enim entis creati in absolutum et respectivum, in altero membro includit substantiam cum multis generibus accidentium, in alio vero tantum quoddam imperfectum accidentium genus. Sic enim intelligenda est illa divisio de prædicamentali et accidentaria relatione, alioqui nullum erit ens creatum omnino absolutum a relatione transcendentali. Unde, ex eo saltem quod ens absolutum ut sic, perfectissime reperitur in substantia, necesse est ut illa divisio sit analogica, et quod ens natura sua postulet prius determinari ad absolutum quam ad respectivum. An vero inter accidentia ipsa absoluta et respectiva eadem analogia intercedat, dicemus melius infra, tractando de accidente.

34. Rursus in divisione illa entis in incompletum et completum, alterum membrum proprie et in rigore sumptum pro ente essentialiter completo solam substantiam integram complectitur; aliud vero comprehendit, tam accidentia quam incompletas substantias, quatenus in quadam negatione vel imperfectione inter se conveniunt, et ideo non est dubium quin per prius dicatur ens de ente completo, quam de incompleto. Quod si ens completum non sumatur in eo rigore, sed generalius pro ente completo quasi respective, id est, habente complementum quod in suo genere vel prædicamento requirit, sic etiam completum ens est per prius ens quam incompletum, tum absolute, quia dicitur rationem entis, quæ in perfecta substantia primario salvatur; tum etiam respective, quia totum esse entis incompleti est propter completum. In hoc tamen sensu est valde impropria divisio, nam ens completum illo modo sumptum non solum non est univocum, cum ex se sit commune ad substantiam et accidens, sed etiam videtur potius dicere analogiam proportionalitatis quam proportionis; nam accidens non dicitur ens completum nisi ex quadam imperfecta imitatione substantiæ, non per conve-

nientiam formalem propriam, sed per proportionalitatem. Quod si aliqua est ibi convenientia formalis, magis esse videtur rationis quam realis, nempe in metaphysica compositione ex genere et differentia; nam in physico complemento et perfectione revera non conveniunt.

35. Dices: quamvis hoc verum sit de accidente in abstracto sumpto, tamen in concreto videtur esse ens completum physice, et habere realem ac physicam compositionem; imo, hac ratione videtur habere univocam convenientiam cum substantia completa; nam includit totam perfectionem ejus, et aliquid addit. Respondetur: si tale ens formaliter sumatur ut accidentale, non dicitur esse completum in genere entis, sed incompletum et imperfectum. Si autem sumatur ut constans ex substantia et accidente, et utrumque includens, sic deficit a ratione entis completi, quia non est unum per se, sed per accidens, et ex hac parte non habet univocam convenientiam cum substantia completa. Sed de hac divisione multa alia dici poterant, quæ commodius tradentur in particulari, disputando de substantia et accidente. Et per hæc facile erit de aliis similibus divisionibus judicium ferre.

DISPUTATIO XXXIII.

DE SUBSTANTIA CREATA IN COMMUNI.

Explicata divisione entis in communi, dicendum est de propriis rationibus substantiæ creatæ, et accidentis, et quoniam substantia dignior est, prior etiam est illius consideratio, de qua disseruit Aristoteles, partim in Dialectica, in prædicamento substantiæ, partim in libr. 5 Metaph., c. 8. In quibus locis prædicamentum substantiæ constituit, et nonnullis adhibitis divisionibus, illius rationem declarat, et aliquas ejus proprietates assignat. In 7 vero et 8 Metaph., multa disputat de substantia; tamen in libro 7 præcipue agit de substantia, ut significat essentiam rei, sub qua significatione etiam accidentia analogice comprehendit, ideoque præcipue agit Aristoteles in eo libro de substantia in ordine ad definitionem, quod fere dialecticis commune est, ut ipse ibidem fatetur. At vero in libr. 8 agit de propria substantia, et præsertim materiali, et partibus ejus, materia, scilicet, et forma. Nos vero prius dicemus de substantia in communi (agimus autem de creata, ne id

semper repetere necessarium sit), deinde de substantia spirituali, et postea de materiali, quantum ratio metaphysicæ doctrinæ permiserit. Quia vero essentialis ratio substantiæ in communi declarari non potest a nobis, nisi per ordinem ad subsistentiam, seu ad suppositum creatum, eo quod et nomen substantiæ a subsistendo vel substando sumptum sit, et ratio ipsa substantiæ non nisi in ipsis suppositis exerceatur, et per illa a nobis cognoscatur, ideo, in præsentī disputatione, solum communem rationem substantiæ, traditis quibusdam divisionibus, declarabimus, ea fere exponendo quæ Aristoteles, in prædicamento substantiæ tradidit; in sequenti vero disputatione dicemus de substantiali supposito ejusque formali constitutivo; nam, his cognitīs, ipsa essentialis ratio substantiæ creatæ magis perspicua fiet.

SECTIO I.

Quidnam substantia significet, et quo modo in incompletam et completam dividatur.

Etyologia vocis explicatur.

1. Duplex est etymologia hujus vocis substantia, nimirum, vel a subsistendo, vel a substando; priorem tradidit Augustinus, lib. 7 de Trin., c. 4, in fine, ubi ait: *Sicut ab eo quod est esse, appellatur essentia, ita ab eo quod est subsistere, substantiam dicimus.* Indicat etiam Isidorus, lib. 1 Differentiarum, c. 4, ubi ait: *Substantia est id, quod non ab alio, sed semper ex se est, id est, quod propria in se virtute subsistit.* Posteriorem vero significavit Aristoteles, in prædicamentis, c. de Substantia, et 5 Metaph., c. 8, ubi ait: *Hæc autem omnia ex eo dicuntur substantiæ, quod non de subjecto dicuntur, sed de eis cætera.* Unde Isidorus, lib. 2 Etymologiarum, c. 26, qui est de categoriis Aristotelis, ex illius sententia ait: *Substantia est, quæ proprie et principaliter substare dicitur;* et Augustinus, lib. Categor., c. 5, ait substantiam græce dictam esse ὑποκειμενον. Possunt autem illa duo verba substandi et subsistendi in eadem et in diversis significationibus accipi. Substare enim idem est quod aliis subesse tanquam eorum sustentaculum et fundamentum, vel subjectum, sive hoc sit secundum rem, prout substantia substat accidentibus, sive secundum rationem, prout prima substantia substat secundæ, quod alias dici solet subjectum inhæSIONIS, vel prædicationis, et ad rationem substantiæ non sufficit hoc posterius sine priori;

nam etiam accidens singulare potest substare universali in prædicatione. Imo, illud etiam prius oportet intelligi de substando accidentibus principaliter, seu ut quod; nam etiam unum accidens potest substare alteri ut quo, non tamen ut quod; indiget enim ipsum sustentari ab alio. Et hoc totum significavit Aristoteles per illam negationem non essendi in subjecto; substantia enim ita substat accidentibus, ut non indigeat ipsa simili sustentaculo. Id quod verbum etiam ipsum substandi comprehendit; nam significat rem ita esse in se firmam et constantem, ut possit aliam sustinere. Juxta quam interpretationem in verbo substandi, et in nomine substantiæ ab eo sumpto, duæ rationes seu proprietates indicantur: una est absoluta, scilicet, essendi in se ac per se, quam nos propter ejus simplicitatem, per negationem essendi in subjecto declaramus; alia est quasi respectiva, sustentandi accidentia.

2. Et hæc quidem videtur prima nominis etymologia, si ejus impositionem, quæ ex cognitione nostra procedit, spectemus; nos enim ex accidentibus pervenimus ad cognitionem substantiæ, et per habitudinem substandi eam primo concipimus; si vero rem ipsam secundum se consideremus, altera conditio seu ratio est simpliciter prior, imo ex se sufficiens ad rationem substantiæ sine posteriori. Unde in Deo perfectissima ratio substantiæ reperitur, quia maxime est in se ac per se, etiamsi accidentibus non substet. Imo, si per possibile vel impossibile fieri posset aliqua res creata incapax accidentium, et natura sua nullo subjecto indigens ad existendum, illa esset perfecta substantia absque proprietate substandi, non tamen sine conditione in se seu per se essendi. Est ergo hæc ratio prior et essentialis, quam in discursu hujus et sequentis disputationis declarabimus. Altera vero metaphysice apprehenditur a nobis per modum proprietatis concomitantis omnem substantiam finitam ob suam limitationem et imperfectionem, ut in superiori disputatione factum est. Quid vero in re sit, tam in aptitudine, seu quoad potentiam recipiendi accidentia, quam in actu quoad unionem seu sustentationem ipsorum accidentium, dictum est supra, tractando de causa materiali accidentium, disp. 14.

3. Atque hæc omnia fere accommodari possunt ad alteram etymologiam a verbo subsistendi, quamvis hujus vocis significatio magis æquivoca sit. Subsistere enim, in signifi-

catione propriissima, nihil aliud est quam immorari, vel pedem figere alicubi, quæ significatio ad rem præsentem nil refert; inde vero derivatum est hoc verbum ad significandum idem, quod existere, seu permanere in esse, juxta illud Job 7: *Si mane me quæsieris, non subsistam;* et c. 8: *Tabernaculum impiorum non subsistet,* id est, evanescet. Unde apud Aristotelem interdum *subsistere*, significat idem quod vere esse, et opponitur ei quod esse tantum in specie seu apparentia; sic enim scripsit, libro de Mundo ad Alexandrum, ea quæ in aere cernuntur, partim specie tenus esse, partim subsistentiam habere. Quamquam Alcionius per verbum substandi vertit, hunc in modum: *Quæ ex aere nobis observantur, alia apparent, alia substant,* ubi verbum substandi etiam posuit in prædicta significatione. Juxta quam dixit etiam Dionysius, cap. 4 de Divinis nominibus, *malum non subsistere,* seu *non habere hypostasim,* id est, aliquid verum esse. Unde juxta hanc significationem, non esse, ab hoc verbo derivatum nomen substantiæ; nam hoc modo subsistere commune est accidentibus, quæ verum esse reale habent; magis tamen respondet huic significationi nomen substantiæ in alia acceptione, qua significat generatim quamvis essentiam rei, ut tetigit Aristoteles, dicto lib. 5, et latius lib. 7 Metaph.; et in Antepæd., cap. 4, cum dixit, univoca convenire non solum in nomine, sed etiam in ratione substantiæ, id est, in ratione essentiali indicata per nomen; nunc vero non agimus de substantia in hac significatione, sed prout distinguitur ab accidente. Aliam igitur significationem habere potest verbum subsisto, quam ipsa ejus compositio præ se fert, ut idem sit *subsistere*, quod sub aliis esse tanquam eorum fundamentum, quo modo basis dicitur subsistere columnæ, et hoc modo idem fere significat verbum *subsisto*, quod *substo*, et ita eadem est etymologia substantiæ, sive ab uno, sive ab altero sumi dicatur, quamvis vox ipsa proprius videatur a verbo substandi derivari. Nam a verbo *subsisto* potius vox *subsistentia* derivata est, quæ vox, licet non sit adeo latina, a philosophis tamen et Theologis usurpata est, de cujus significatione, et de re significata, infra dicendum est latius; nunc satis sit nosse, per illam significari propriam rationem essendi in se ac per se, per quam proprietatem propria ratio substantiæ a nobis declarata est. Et hæc videntur sufficere de etymologia vocis, in quibus obiter

declaratum est quid per substantiam intelligamus, saltem quoad quid nominis; nam res ipsa latius est paulatim explicanda.

Divisio substantiæ in incompletam et completam.

4. De substantia ergo in hac amplitudine sumpta, prout distinguitur contra accidens, dubitari potest quam communitatem habeat, et quo modo aut per quid in diversa membra distrahatur. Et est ratio difficultatis, quia extra substantiam sic sumptam nihil manet nisi accidens; non potest autem substantia per accidentia per se contrahi aut dividi. Ad hoc ergo dubium explicandum inventa est illa divisio substantiæ in incompletam et completam. In qua partitione divisum est substantia in dicta significatione latissime sumpta, ut ex dictis constat. Dividitur autem non ad modum generis; id enim fieri non posset, ut recte probat argumentum factum, quia non potest habere differentias quæ sint extra rationem ejus, id est, quæ substantiæ non sint saltem incomplete, in quibus communis ratio substantiæ, prout est divisum illius partitionis, includitur. Dividitur ergo ibi substantia ad modum transcendentis per modos intrinsecos in quibus ipsa includitur, qui non indicant propriam compositionem etiam metaphysicam, sed solum expressiorem conceptionem hujus vel illius rationis substantiæ, ad eum omnino modum quo supra declaravimus determinationem seu divisionem entis per varios modos intrinsecos.

5. Completa ergo substantia dicitur, quæ est aut intelligitur per modum totius seu integræ substantiæ, quæ sola interdum quasi per antonomasiam substantia appellari solet; sic enim Aristoteles, in cap. de Substant., negat, differentias esse substantias, ut hoc modo assignari possit aliquod supremum genus substantiæ, quod differentias habeat, in quibus formaliter non includatur. Incompleta vero substantia dicitur omnis illa, quæ pars est substantiæ, vel ad modum partis concipitur, quo modo materia et forma substantiæ sunt, ex Aristotele, 8 Metaphys., c. 2, et 2 de Anim., cap. 1; et differentiæ etiam substantiales hoc modo substantiæ sunt, ex eodem Aristotele, 1 Physicorum, cap. 6; neque enim potest substantia ex his, quæ omnino substantiæ non sint, per se constitui.

De substantia physice completa vel incompleta.

6. Ex hac vero declaratione intelligitur dupliciter posse dici substantiam completam, vel incompletam, scilicet, physice aut metaphysice. Physice dicetur substantia incompleta, quæ est pars physica, vel substantialis modus aut terminus substantiæ, concurrrens aliquo modo ad complementum ejus. Sic imprimis dici potest substantia incompleta, ipsa substantia in fieri, seu ipsum fieri substantiale, prout est via ad terminum, aut dependentia ejus a sua causa; sic enim omnis motus, quatenus est via ad suum terminum, solet ens incompletum appellari, ut videre licet apud D. Thom., in 4, dist. 1, q. 1, art. 4, quæstiuncul. 2. Deinde forma et materia, quæ sunt partes physiciæ substantiæ, sunt physice incomplete substantiæ. Tota item natura, vel composita ex materia et forma, vel simplex ut angelica, comparata ad suppositum, est incompleta substantia, nam comparatur ad illud ut pars seu forma, quæ per subsistentiam amplius completur et terminatur. Unde et subsistentia ipsa, substantia est incompleta, seu aliquid incompletum physice in genere substantiæ. Verum est, posse in hoc ultimo exemplo esse diversum usum in vocibus, quia cum compositio ex natura et supposito metaphysica soleat appellari, et non physica, possunt hac ratione natura et supposita dici substantiæ incomplete metaphysice, potius quam physice, quo sensu hæc denominatio sumitur solum ex ordine ad scientiam; nam quia proprium est metaphysicæ considerare compositionem ex natura et supposito, ideo compositio illa metaphysica appellata est, nam ex se abstrahit a materia, et communis est immaterialibus substantiis, et eodem sensu dici possunt illa componentia metaphysice incompleta, ut distinguantur a proprio modo, quo materia et forma incomplete dicuntur. Nos autem aliunde sumimus denominationem illam; physicum enim appellamus quidquid in re ipsa existit absque intellectus operatione. Atque ita substantiam physice incompletam vocamus, quæ ex sua entitate in re ipsa non habet quidquid ad substantiæ complementum intra ipsum substantiæ genus necessarium est. Contraria ergo ratione, substantia physice completa vocabitur illa, quæ omnem perfectionem includit ad integritatem seu

complementum substantiæ necessariam, quod per negationes commodius a nobis explicatur, scilicet, illam esse substantiam completam physice, quæ per se ad alterius substantiæ realem compositionem seu constitutionem non ordinatur; nam hoc ipso, necesse est ut talis substantia in se habeat quidquid ad completam substantiæ constitutionem necessarium est.

Substantia completa an semper composita.

7. Ex quo obiter intelliges primo, non esse de ratione substantiæ completæ ut sit composita, nam si aliqua substantia per suam simplicem entitatem habeat quidquid necessarium est ad perfectum esse substantiale, absque dependentia vel habitudine ad alterum, talis substantia completa erit, quamvis non sit composita; imo perfectiori modo est completa quam si esset composita. Sicut natura angelica in ratione naturæ vel essentiæ completa est perfectius quam humanitas, quamvis non sit composita sicut illa, sed simplex; ita etiam de substantia in genere intelligendum est. Quo fit ut, licet substantia physice incompleta necessario dicat ordinem ad compositionem seu ad substantiam quæ per compositionem completur, ideo enim incompleta est, quia ad aliqujus complementum ordinatur, e contrario substantia completa physice non dicat necessarium habitudinem ad incompletam, ut ex ea constet seu componatur, quia per sese per suam eminentem ac simplicem entitatem potest esse completa.

8. Sed hæc vera sunt de substantia completa abstractissime sumpta, non de substantia creata. Nam solus Deus est substantia completa sine ulla compositione, quod non solum de persona divina, sed etiam de Deo, ut hic Deus est et abstrahi potest a tribus personis, verum habet; est enim hic Deus substantia physice, seu reipsa completa, quia per seipsam est essentialiter subsistens, et ex se non indiget aliquo ad consummatam et absolutam substantiæ perfectionem, nam, licet tribus personis communicetur, tamen neque ab eis in re distinguitur, neque propter dependentiam aliquam in eis subsistit, vel ut ab eis complementum accipiat, sed solum ut suam infinitam perfectionem eis essentialiter, et per summam identitatem communit, ut latius disserui in primo tomo tertiæ partis, disp. 11. At vero in creaturis nunquam reperitur substantia completa sine reali compositione. Aliud est enim loqui de comple-

mento substantiæ in ratione naturæ vel essentiæ; aliud vero in ratione substantiæ secundum totum, quod intra genus substantiæ ad suum complementum requirit. Priori enim modo proprium est materialis substantiæ non habere completam essentiam sine physica compositione ipsiusmet essentiæ, ut postea videbimus. At vero substantiæ creatæ ut sic non repugnat habere complementum essentiæ sine reali compositione ejusdem essentiæ. Imo, in omnibus immaterialibus substantiis, quæ non sunt formæ corporum, ita reperitur. Secus vero est de complemento substantiæ absolute et simpliciter in illo genere; hoc enim nulla substantia creata habet sine reali compositione, saltem ex natura et subsistentia. Cur autem hoc ita sit, non est facile ad explicandum per naturalem rationem; conabimur autem aliquam rationem afferre in sequenti disputatione inferius tractando de prædicta compositione. Quocirca, describendo substantiam creatam physice completam, optime dici potest esse illa, quæ composita est ex completa natura et ultimo ejus termino, seu quæ constat et componitur pluribus vel omnibus substantiis incompletis, quibus indiget ut in suo esse sit consummata. Quæ autem sint hæc requisita ad tale complementum, et consequenter quid absolute sit ipsa substantia completa, exacte intelligi non potest, donec distinctionem naturæ et suppositi, et utriusque propriam rationem declaremus, et ideo omitto argumenta, et objectiones quæ hic fieri possent contra dicta, quia ibi melius proponentur.

Substantia completa et perfecta quo modo comparentur.

9. Solum interrogare potest aliquis, an idem sit substantia physice completa, quod substantia perfecta, et consequenter an substantia mutila, seu diminuta in integritate quam in sua specie requirit, dicenda sit substantia completa necne. Et imprimis oportet excludere perfectionem accidentalem, a qua potest aliqua substantia denominari perfecta, nam cum, teste Aristotele, perfectum sit, cui nihil deest, tunc maxime substantia aliqua creata denominabitur perfecta, quando nihil vel substantiale vel accidentale defuerit. Et in hoc sensu clarum est, non esse necessarium substantiam esse perfectam ut sit completa, quia complementum hoc solum requiritur intra genus substantiæ. Sistendum est ergo in perfectione substantiali, et hæc du-

plex esse potest, una propria essentiæ vel naturæ ut sic, alia suppositi, vel subsistentiæ; et utraque est necessaria ad rationem substantiæ completæ, ut dictum est; his vero addi potest tertia perfectio, scilicet, integralis, quæ licet ratione quantitatis videatur accidentalis, tamen ratione partium substantiæ, quæ quantitati necessario subsunt, substantialis dici potest. Et hæc perfectio non est debita ex communi ratione substantiæ ut sic, nam substantia ut substantia, etiam creata, de qua agimus, abstrahit ab hac compositione ex partibus integrantibus; unde completa substantia ut sic nullum complementum partium integralium positive ac per se requirit.

10. Imo neque omnis substantia, quæ ex his partibus constat, determinatam aliquam perfectionem in hac integritate postulat, ut completa substantia sit, ut constat in substantiis materialibus homogeneis, quæ nullam peunt magnitudinem determinatam ad suam integram perfectionem, et ideo substantiæ completæ sunt, etiamsi sint minimæ. Solum quasi negative requirunt, ut non sint actu partes integrantes aliquam substantiam per se unam; gutta enim aquæ, si distincta sit ab alia aqua, substantia physice completa censetur; si vero actu sit conjuncta, et componat aliquam aliam, censetur incompleta, quia est tantum pars. Requiritur ergo ad rationem substantiæ completæ, quod sit totum quoddam, non pars; atque adeo quod sit veluti propriis terminis clausa, et terminata.

11. Dices: ergo neque gutta aquæ separata erit substantia completa, quia, licet non sit actu pars, tamen est apta ut sit pars, quod sufficit ad rationem substantiæ incompletæ; anima enim rationalis, etiam separata, substantia est incompleta, quia licet actu non componat totum, tamen aptitudine de se est pars. Respondetur negando sequelam, quia gutta aquæ separata non est positive, ut sic dicam, pars, etiam aptitudine, sed tantum negative, quia ex natura sua non postulat conjunctionem ad aliam aquam; in se enim habet integram aquæ essentiam, et proprium suppositum, et intrinsecum terminum suum, ei vero non repugnat conjungi alteri aquæ; et ideo, quamdiu alteri non conjungitur, retinet statum ac denominationem substantiæ completæ. In anima vero secus res se habet, nam etiamsi sit separata, est pars secundum positivam aptitudinem et naturam, et non tantum per non repugnantiam. Est enim pars

non integralis, sed essentialis, habetque incompletam essentiam, natura sua institutam ad complendam aliam, et ideo semper est substantia incompleta.

12. Dices: ergo Verbum divinum, licet esse sit substantia completa, quia non postulat alteri uniri, vel cum alio componere, tamen dum est actu unitum humanitati, non erit substantia completa, quia vere componit cum humanitate unam substantiam completam. Respondetur negando sequelam. Primo quidem, quia ita est unitum humanitati, ut ab ea nullo modo pendeat, neque in suo esse, neque in aliquo modo essendi. Deinde, quia, dum unitur humanitati, in se non mutatur; atque ita nihil amittit, ex quo esse desinat tam completa substantia, sicut antea erat; at vero aqua, dum aquæ unitur, in se mutatur, et amittit proprium intrinsecum terminum quem antea habebat, et acquirit communem, quo partes aquæ aliquo modo a se mutuo pendent, et ideo mutat etiam statum, et amittit appellationem substantiæ completæ.

13. Tantum ergo supersunt materiales substantiæ heterogeneæ, quæ et certum partium numerum, et in singulis partibus determinatam magnitudinem requirunt, ut perfectam et substantialem integritatem habeant. Et in his videtur quæstio de nomine esse, an substantia, quæ non est satis integra aut aucta, dicenda sit completa substantia in propria et specifica denominatione. Hinc enim videtur dicenda substantia completa, quia directe in prædicamento collocatur, et quia est individuum seu suppositum talis speciei. Atque ita juxta hanc rationem videtur non esse idem completa substantia, quod perfecta vel integra. Aliunde vero videtur talis substantia esse incompleta, quia nondum pervenit ad eum statum substantialem consummatum, quem ex natura sua postulat; unde per se etiam ordinatur ad componendam seu complendam unam substantiam cum aliis partibus quæ sibi desunt. Fortasse non incommode loquemur, si dicamus, hujusmodi substantiam metaphysice seu potius logice esse completam, physice autem incompletam. Ratio prioris partis est, quia habet omnem compositionem metaphysicam, quæ in substantia completa reperiri potest; et quia omnia substantialia prædicata de illa simpliciter prædicantur. Et ita hanc partem recte probant priores rationes. Posteriores vero probant partem alteram, quia revera tali substantiæ aliquod substantiale complemen-

tum physicum deest, et ideo physice incompleta vocari potest.

14. Ex quibus obiter colligere et annotare oportet, hoc prædicatum, scilicet, esse substantiam completam, non esse essentielle; nam, licet includat et dicat essentiam completam, aliquid tamen ultra illam requirit, quod non semper est essenziale, qualis est vel subsistentia, vel modus existendi absque unione ad aliud per modum partis integralis, vel certe habere complementum omnium partium integralium, juxta hanc ultimam denominationem. Manet etiam ex his satis explicata divisio substantiæ, quæ frequens est apud Aristotelem, in materiam, formam et compositum, ut notavi circa librum 7 Metaph., c. 3. Est enim illa, quædam divisio substantiæ in communi, non tamen secundum totam substantiæ communitatem, sed solius substantiæ materialis, si nomine formæ, propriam formam informantem intelligamus; nam si extendatur ad formas subsistentes, generalior erit divisio. Nomine etiam compositi intelligere possemus solam naturam compositam ex forma et materia, et sic solum erit divisio substantiæ materialis, prout significat substantialem essentiam seu naturam completam, vel incompletam; vel potest etiam totum suppositum materiale comprehendere nomine compositi; et sic divisum abstrahet a substantia completa et incompleta, ita tamen ut non comprehendat substantiales modos, sed solum entitates.

De substantia metaphysice completa et incompleta.

15. Superest dicendum de alio sensu divisionis, id est, de substantia metaphysice seu logice completa aut incompleta. Quæ distinctio proprie locum habet in solis substantiis creatis, de quibus nunc agimus; nam in illis solis reperitur propria compositio metaphysica ex genere et differentia, ex qua illa divisio orta est. Substantia ergo metaphysice incompleta, est illa quæ concipitur per modum partis metaphysicæ, ut est, verbi gratia, differentia. Completa vero dicitur, quæ est integra et totalis substantia, ut species ultima, verbi gratia.

16. Ut autem utriusque ratio melius declaratur, dubitari potest imprimis, an genus ipsum generalissimum substantiæ censendum sit completa vel incompleta substantia, metaphysice loquendo; neque enim potest ab his abstrahere; jam enim ostendimus sub-

stantiam, sic abstracte sumptam, non posse esse genus. Videtur autem illud primum substantiæ genus non posse vocari substantiam metaphysice completam; nam idem esse videtur substantia sic completa, quod substantia metaphysice composita ex genere et differentia. Secundo, quælibet differentia substantialis ideo est substantia incompleta, quia non dicit conceptum metaphysice compositum, sed simplicem, aptum ad componendam per modum formæ substantiam completam metaphysice; sed simili modo substantia, quæ est generalissimum genus, dicit conceptum simplicem aptum de se ad componendam substantiam metaphysice completam, per modum potentiæ; ergo etiam est substantia incompleta. Quod declaratur tertio in hunc modum, quia nulla substantia contenta directe sub illo supremo genere, habet quod sit substantia completa, ex vi illius generis solius, sed necesse est ut adjungatur differentia qua compleatur; ergo signum est, illud genus præcise sumptum non esse substantiam completam, alioqui ex vi ejus tantum haberet quælibet substantia rationem completæ substantiæ.

17. Atque hinc ulterius dubitari potest, an genera intermedia, seu species subalternæ substantiæ, debeant substantiæ completæ censeretur. Nam ratio facta æque de illis videtur procedere, ac de supremo genere, quia nulla substantia inferior censetur completa ex vi solius generis, etiam proximi, nisi adjungatur differentia. Et declaratur amplius, nam, licet genera intermedia sint composita ex genere et differentia, in quo differunt a supremo genere, tamen non sunt complete composita, ut sic dicam, sed constituuntur in quodam gradu, in quo per se ordinantur ad ulteriorem compositionem, et ad substantiæ complementum; ergo non sunt formaliter substantiæ completæ. Patet consequentia, tum ex dictis de substantia physice incompleta; servanda est enim eadem proportionalis ratio; sicut ergo omnis substantia, quæ per se ordinatur ad physicum complementum alterius, physice incompleta est, ita quæ per se ordinatur ad constituendam substantiam metaphysice completam, metaphysice incompleta est; tum etiam quia si substantia ex genere et ultima differentia constans est completa, ergo illæ, ex quibus componitur, incompletæ sunt; nam, sicut totum ex partibus, ita substantia completa ex incompletis constat. Et declaratur tandem exemplo physico,

nam, si fingeremus veram esse sententiam asserentem materiam prius componere cum forma corporeitatis, et deinde actuari per aliam formam, sine dubio dicendum esset, illud compositum ex materia et forma corporeitatis esse substantiam physice incompletam. Atque idem dicendum esset de composito per animam sensitivam, si fingatur in re distincta a rationali; sed ad hunc modum se habet quoad metaphysicum complementum genus intermedium respectu ulterioris differentiæ seu speciei; ergo est substantia metaphysice incompleta.

18. Quod si hæc ratio vim habet, ex ea ulterius sequitur, neque speciem ultimam, sed solum individuum esse substantiam metaphysice completam; nam, licet species ultima, ut homo, possit fortasse dici completa substantia quoad complementum naturæ vel essentiæ, non tamen simpliciter et omnino in ratione substantiæ, quia indiget ulteriori complemento metaphysico, ut sit absoluta et consummata in ratione substantiæ. Item quia etiam individuum metaphysice ac per se componitur ex specie ultima et differentia individuali substantiali, et utraque ex his partibus per se ordinatur ad complementum individui; ergo utraque etiam est substantia metaphysice incompleta, simpliciter loquendo.

19. Propter hæc argumenta opinabitur fortasse aliquis, solam primam substantiam esse completam metaphysice. Quam sententiam ex parte indicat Fonseca, lib. 5 Metaphysic., cap. 7, q. 7, sect. 2, ubi ait, solum individuum esse ens simpliciter completum, genera autem et species esse quidem completa, quia prædicantur in quid de individuo, tamen solum esse secundum quid completa, quia ad ipsius individui constitutionem per se pertinent. Cum autem dicit hæc esse completa secundum quid, videtur sentire esse potius incompleta. Et hoc videtur probare illa ratio, scilicet, quia ad alicujus compositionem per se pertinent. Quod autem prædicentur in quid, nihil referre videtur, ut completa etiam secundum quid dicantur, quia ens non dicitur completum per respectum ad aliud, de quo prædicatur, nec propter modum prædicationis, sed propter id quod in se est. Unde si in se sit plane constitutum in ratione substantiæ, erit simpliciter substantia completa; sin minus erit incompleta. Unde etiam in illis duobus terminis, *completum*, et *secundum quid*, videtur involvi repu-